

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Békés frontokon

Ülünk, hátunkat nekitámasztjuk a hidraulikus bányatámnak és várjuk a lövést. Oltalmazón borul fölénk a húsz-huszonöt milliméter vastag acéllemez, amelyről azt hinné az ember, nincs az a nyomás, amit ki ne állna. Mondom is a bányamesternek.

— No, csúszson egy kicsit lejjebb és nézzen fel! — biztat a szénporálarc mögött elmosolyodva.

...a mennyezetről függő hatalmas közetdarab cigarettagyújtáshoz sodorja az acélt.

— De azért — nyugtatom magam — mégis csak jók ezek a gépek.

— Hát... jók, amikor jók. Kinlódtunk mi már ezzel is annyit, hogy ha a káromkodásainkat kinyomtatnák, megtöltene tíz Mátyás-korabeli könyvet. Pedig, ahogy tudom, azok jó vaskosak voltak.

Még fent, a leszállás előtt mondta egyikük: uraságoktól levetett holmi csak a sebek betakarására jó, nem pedig arra, hogy melegítsen. Az angol gyártmányú hidraulikus rendszerre értette ezt, merthogy az legjobb tudomása szerint kiszolgálta már a magát Tatabányán. — Ott már nem volt jó, itt még töle várjuk a csodát! — háborgott. — Azt hiszik, Nógrádban minden jó?

Az üzemvezető ésszerű okfejtéssel igyekezett csillapítani emberét, nem sok sikerrel. Igaza lenne talán?

— Nincs! — mondja határozottan a bányamester. — Ha jól emlékszem, ebben az ötéves tervben kettőszázötvenmillió forintot költ a vállalat berendezések vásárlására. Ez pedig nem kis összeg.

— Csak lássunk aztán belőle valamit! — szól közbe a körénk kuporodók közül egy hang.

Arra fordulunk.

— Maga tán nem hisz benne?

— Ezt már a tavalyi bányásznap ünnepégen elmondták, aztán mi van...?

— Nem megy ez egyik napról a másikra — mordul oda a főaknász. — Jól tudja, ember, hogy nálunk csak pár évvel ezelőtt kezdték meg a bányák korszerűsítését.

— Elég szomorú! Most aztán kapkodhatunk.

Nem fajul vitává a beszélgetés: letről három, elfojtott morajú robbanás hallatszik gyors egymásutánban. „Lelőttek.”

Ezerkilencszázhatvanötös statisztikai évkönyv jutott kezembe a minap, abban olvastam: ebben az évben a megye bányái hárommillió-ötszázkétezer tonna szenet termeltek, a Nógrádi Szénbányászati Trösztnél foglalkoztatottak száma pedig harmincöt híján elérte a tizennégyezret.

— A régi szép idők! — révedezett el tekintete nyugdíjazott aknász ismerősömnék a számok hallatán. — Az volt az igazi, amikor a tarjáni medence szinte minden egyes falujában egy-két, meg három aknában is túrták a szenet.

— Túrták...

— Ide figyeljen! Nekem még most is hiába mondogatják, hogy ilyen ráfizetése-

sek, meg olyan drágán üzemeltethetők voltak azok a bányák, mert nem igaz! Most meg drága pénzen szerzik be a bonyolult külföldi berendezéseket, a szén meg alig jön kifelé. Ha jól tudom, egymillió tonna a tervük. Hát mi az?!

— De ne feledje: csak négy üzem maradt a visszafejlesztés után, a létszám egyharmadával.

— Megmaradt ott a fele is. És hogy nem sok embert lát a frontokon? Aki ügyes volt, vagy volt összeköttetése, az irodában ücsörög. Vagy nézzen be a trösztbe, az igazgatóságra! Annyian vannak, hogy lassan bővíteni kell a székházat.

— Ne háborgonjon, öreg! Valamikor maga is megpályázott egy beosztást a trösztben!

— Csak nem mentem... Elszúrtam a renomémat a békekölcsönös időkben.

— Ha többet jegyez, sikerült volna?

— ... Meg pofáztam is. Pedig jó melós voltam, jó kommunista. Csak én akkor a széllel szemben akartam pisálni, azt pedig nem lehet. Ötvenhétben aztán hívtak volna, de mondtam az egyik elvtársnak: azt a kis időt a nyugdíj lehúzó én már a föld alatt. Úgy is lett. De visszatérve: én még mindig azt mondom, volt veleje a régebbi bányászkodásnak. Mennyi jó mezőt otthagytunk! Most meg, mint K-n is, hajtják a követ.

Kemény gyerek volt még hatvannyolcban is az öreg. Mesélik, hogy amikor egy kiszállt bizottság, a B. környéki részen megkezdett feltárás abbahagyásáról döntött, káromkodott, mint egy bérkocsis, s rájuk akarta dönteni az asztalt. Szerinte ott legalább ötezer kalóriás szén volt.

Tény: még mindig sokan keseregnek a szénbányászat visszafejlesztése során Nógrádott ért, vélt vagy valós igazságtalanságokon. S hogy immár közel évtizede négy üzem — a kányási, ménkesi, a szorospatáki és a tiribesi — bajlódik csak a bányászkodás valamennyi itt fellelhető nehézségével, és hogy a közelmúltban újabb aknák megnyitására esik szó, ez az intézkedések helyességét kétségbe vonók táborában csak újabb olaj a tűzre.

— Igaz, kikérték az én véleményemet is akkor, ez ügyben — emlékezik a Kossuthdíjas vajúró, a hat nógrádi közül e címmel kitüntetettek egyike —, de csak meghallgattak. Aztán az lett, amit fent már eleve eldöntöttek... És tudja, úgy veszem észre, kihálófélben van már ez a mesterség. Ismeri például Mátranovákot? Mert én igen-igen jól. No, húsz-huszonöt esztendővel ezelőtt az volt a ritka, ha valaki nem bányász volt. Most meg fordítva van. Tán százötvenen ha kitarítottak a szén mellett a régi ezerből.

— Ej, ej, a régi idők — kesereg, s hogy felindultságát szinte szándékosan tovább fokozza, előveszi a bársonydobozból a DÍJAT, s elem tartja. Úgy fogja két szétárt markában, mintha pihés kiscsibét dédelgetne vigyázón. A tekintetét keresem, de félrefordítja a fejét.

Kísérőm figyelmeztet, vigyázzunk, mert beindítják a kaparószalagot. Odébb lépünk, igaz, centiméternyi csak, mert mellettünk szigorúan ott húzódik a fejtés fala. Megállunk egy pillanatra, s fejlámpánk fényében nézzük a surrogó szénlavina gyémántcsillogását.

— Tényleg, mint a gyémánt — mondom.

— Gyémánt...! Rossznyavalya! Jóval alatta van az európai kalóriaátlagnak. Azt hiszem, a csehek vagy a lengyelek csak illendőségéből fognák rá, hogy jó.

— Ezek szerint a rosszat erőltetjük?

— No, arról azért szó sincs! Háromezer körül majd mindenhol megvan, de jövesztettünk közel ötezer kalóriást is már. Azt kokszolni is lehet. Nézze ezt a darabot! Ha rádobja a kályhára, negyedóra múlva akár az ablakot-ajtót is kinyithatja, olyan meleg lesz tőle. Van itt ám érték, s kell a népgazdaságnak a szenünk, még ha nem a lehető legkitűnőbb minőség is. Csak lenne több belőle! De hát erre a medencére inkább a vékony, méter negyven, méter kilencven centis, nagy ritkán két métert meghaladó telepek a jellemzők. Így aztán — nem úgy, mint Pécs, Komló környékén, ahol a liász kori feketeszen néhol a húszméteres vastagságot is eléri —, nekünk minden mázsáért meg kell küszködni. Kibúvárok, vetők, pala, homok, víz, metán közepette, viszonylag keskeny homlokú frontokon.

— Veszélyesek a nógrádi bányák?

— Hát, minden rossz megvan. De kellő elővigyázatossággal mellett nem veszélyesebbek az ország más részén levőknél.

— Megsem szívesen jönnek magukhoz dolgozni. Tudják ezt a fiatalok is?

— Lehet, egy kicsit baj van a „propagandánkkal”. Sokan még mindig misztifikálják a bányászatot, mintha az valami természetfeletti tevékenység lenne. Pedig dehogy. Csak hajtós, kemény és ugyebár a környezet...

— És a három műszak.

— Ne higgye! Amióta bevezették a műszakpótlékot, szívesen vállalják a délutánost, éjszakást. A fiatalok is inkább a második műszak miatt morognak, mert akkor, azon a héten szerintük semmire sem futja az időből. Mert éjszaka ér haza, kilencig-tízig alszik, lustálkodik egy kicsit, vagy elvégzi amit a ház körül kell, aztán ebédel, s már indulhat is újra a buszhoz.

— A busz dukál már mindenkinek?

— Minden egyes dolgozónkat az viszi-hozza. No, persze, ha nem motorral vagy kocsival jár. De ezek kevesen vannak. Spórolásból is, meg... Tudja, jólesik sichts után az a féldeci.

Azt mondja a kocsmárosné, egy telt mel-lő, valaha jobb napokat megért teremtés, hogy:

— Csak ezek a bányászok ne lennének! Kérdem, miért?

— Mert sichts után mind azt akarja, hogy öneki adjak először. Néha úgy megbolondítanak, azt sem tudom, hol áll a fejem. Csak a nagy tülekedés, a lárma, a kö-

vetelés, nekem meg ugye, csak két kezem van. Pedig ilyenkor már ráérhetnének. Néha el is figyelem, hogy amelyik a legerőszakosabb, még egy óra múlva is itt eszi a fene. Csak a vedelés érdekli őket!

— Nono, mama! — mordul rá egy fiatalember.

— Mama az ángyod térde kalácsa. Megmutatnám én még, hogy nem vagy te olyan nagylegény!

— Kellene is maga nekem — somfordál el két féldecsel a kezében a legény, de az éles hang utoléri:

— Kellenék? Más se jár az eszetekben, csak a nő, a pia meg a zabálás. A szegény asszonyok a gyerekekkel maradhatnak maguknak...

Három bányász ismerősömmel hallgatjuk a „szentbeszédet”. Látogatóban itthon az egyik, a legöregebb, a borsodi bányák valamelyikében dolgozó, akiről azt mondják: bukott párttitkár. Pedig nem az, csak mióta úgy megnőtt az utóbbi években náluk a párttagok száma, hogy egy alapszervezet helyett hármat kellett alakítani, nem lett pártbizottsági titkár; megmaradt alapszerveinek. Ő viszi a szót.

— Van valami az asszony szavaiban, de igazságtalanság lenne ezt általánosítani. Tény azonban — folytatja —, hogy a feszített és nem mindennapi körülmények között végzett munka után hajlamos az ember egy kis elhajlásra. De, hangsúlyozom, nem mindennap! Jól is néznék ki, ha így lenne! Egy-két féldeci, egy tíz-tizenöt perces beszélgetés erről-arról bizony jól esik. Szinte lazítás, megnyugvás. Aztán, nyomás haza! Legtöbb helyen dolgozik az asszony, nekünk is át kell vállalni valamit az ő terheikből.

— Én állatokat is tartok — mondja a mellettem ülő. — Van három anyadisznóm, sok velük a dolog. Az asszony egyedül nem bírja.

— De hát, kell magának még ezzel is foglalkozni?

— Kell! Két lányom van, lassan eladósorban. Tudja, mennyibe kerülnek...? Kell a stafírung, most építünk házat.

— Magának, vagy a lányainak?

— Úgy terveztük — mert négy év különbség van közöttük —, hogy most csak a nagyobbak.

— Aztán a kisebbeknek is?

— Ha futja az erőmből...

— Nem túlzás ez?

— Magam sem tudom... De hát itt a faluban ez a divat. Így kell csinálni, ha az ember azt akarja, hogy a lányai kapósak legyenek. Mindent meg kell nekik adni az új élet kezdéséhez.

— Nem csinosak?

— ... Nem erről van szó. A nagyobbik akár filmszínésznőnek is elmehetne, nem szülői elfogultságból mondom. Csak hát megszólnának, életem végéig hallgathatnám, hogy én ezt sem tudtam produkálni a gyermekeimnek, meg azt sem.

— Szóval, a falu szája miatt hajtja magát ennyire?

J. havonta ötezer forint körül keres, ami szerinte, helyzetében, kevés.

A front ereszkéjében néma a csend, de jöttünkre — hiszen gumicsizmás lábaink alatt meg-megroppannak a széndarabok, meg lámpáink fénye is figyelmeztető jel — felkapódnak a tekintetek.

— Jó szerencsét! — köszön kísérőm, mert a föld alatt is érvényes szabály: le-

gyen az akár miniszter, a munkahelyre érkező az első üdvözlő szó.

— Jó szerencsét! — visszhangozzák néhányan, s mintha mi sem történt volna, maradnak ülve. Viszonylagos kényelemmel támasztják neki hátukat az ácsolatnak a csapat tagjai, csak a harmadvezető áll fell komótosan, miután nyeltele a foga alatt harsogó hagymás szalonnát.

— Jelentem, semmi különös esemény nem történt!

— Nem? — húzza fel szemöldökét az egyébként bányamérnök főaknász. — Akkor mire várnak?

— A jóistenre! — mordul oda valaki az ácsolat és a kaparószalag közötti vaksötétből.

— Nem magát kérdeztem! — nevezi nevén, pusztán a hangjából felismerve a kéretlen szót, a főaknász.

— Nincs üres — böki ki a harmadvezető.

A főaknász máskor — hallottam már — ilyenkor káromkodna, adná fel az utasításokat, a szerveztlenségért pedig a frontmestert is leteremtené. Most azonban kénytelen magába fojtani indulatait, mert hiába lenne üres csille, tele a bunker is. De nem enged magából, s kezd felpaprikázódni.

— Amikor a munkahelyről mehetne kifelé a szén, nincs üres. Amikor az van, tele a bunker. Amikor meg férne még bele, üres is van, akkor meg nem megy a termelés.

— Mindig így van?

— No, nem, csak dühöngök egy kicsit. Leülünk megpihenni, s a főaknász csak úgy foghegyről veti oda a harmadvezetőnek.

— A fát azért közelíthetnék! Láttam a forduló előtt vagy három csilléval.

— Nem férünk tőle, főaknász elvtárs.

— Akkor biztosítsanak tovább!

Néhányan felállnak, közöttük — most veszem észre — régi ismerősöm, M. is.

— Hát te itt? — kérdezzük kölcsönösen.

— Ha jól számolom, tizennegyedik éve bányászodom — mondja. — Itt is lehúztam már egy „tizest”.

— Hány éves is vagy?

— Harminckettő múltam januárban.

— Család?

— Van. Két gyerek. fiú, lány. Hat- és nyolcévesek.

— Kocsi?

— Van. Igaz, csak „Záporjóska”. Zaporozsec. De már befizettem Ladára, ha igaz, év vége előtt megkapom.

— Pénz?

— Van az is. Igaz, nem az a jaj-de-sok, de kijövünk belőle. Ötezer fölött szoktam hazavinni. Meg a házat is csak igen kevés kölcsönrel építettük fel. Igaz, nem iszom, nem dohányzom, bár... amit erre költenék, megeszi a kocsi.

— Elégedett vagy az életeddel?

— Az. Nem panaszkodhatok.

— Bányász lennél, ha még egyszer újra-kezdhetné?

— Biztosan. Tudod, nekem ez az életem... Ugye, szépen mondtam? De így igaz: megdöglénék, belepustulnék, ha mást kellene csinálnom!

— Fiadból lesz-e bányász?

— Korai lenne még jósolgatni... Nem tudom. Talán... De mért kérde?

— Kevesen vagytok itt lent fiatalok.

— Ez igaz.

— Miért?

— Fene tudja. Mert amit indoknak felhoznak a nem-jövésükre, egy sem indok. Aki szereti a munkáját, eltekint tőlük.

Mindent meg lehet szokni, s mint mondtam, megszeretni is.

Nagy fekete kérges kezét nyújtja, s nevet rajtam, milyen szénporos az arcom.

Menekülőkészülékem a gyors ugrás lendületétől nagyot koppan a hidraulikus bányatám oszlopán, de ki törődik vele ilyenkor... Nemrégiben ment előtünk végig, csaknem a front teljes hosszúságában a maróhenger, amelynek acélkései olyan harminc-negyven centiméter vastagságban hasították le a vágat jobb oldaláról a szent. Szerencsére, áll még a kaparószalag is, úgyhogy baj helyett csak pillanatnyi ijedtség lett. Korholja is magát kísérőm:

— Tőlem volt felelőtlenség, hogy közvetlen a fal mellett jöttünk. Mert a szénnek, s az azt nyomó-támogató kőzetnek is adva van egy olyan, egyébként magától értetődő tulajdonsága, hogy ha megbolygatják, elveszíti addigi stabilitását, s a legváratlanabb pillanatban elkezd omlani... Mint most is. De itt, a berendezés acéllemezei alatt már biztonságban vagyunk.

Megtapogatom zsebemben jegyzetfüzetemet, golyóstollamat, nem maradtak-e a szén alatt. Kísérőm elérte mozdulatomat, s harsány szóval invitálja ki a lentebb húzódo táмок közül J-t, a fiatal vājár-bányamentőt. Jódarab ember kúszik fel mellénk és miután lámpájával megvilágította arcom, köszön:

— Jó szerencsét! Szerbusz!

— Jó szerencsét! — mondom, immáron e köszönethez hozzászókotottan, s kérem, meséljen életéről.

— Aztán mit? — kérdi.

— A bányászéletet.

— Nem nagy ügy az, felesleges vakoskodni a papír felett. Nagyon sokan vannak úgy, mint én, akik még tizenhat évesek sem voltak, s már belekóstoltak a nehézségekbe... De talán hagyjuk is, gicszesnek tűnne, ha leírnád!

Mondom neki, nem, s nógatom, beszéljen!

— Tizenegy éves voltam, amikor apám ottmaradt egy omlás alatt. Négyen voltunk testvérek, nálamnál csak egy volt idősebb. Tovább tanulni nemigen akartam, úgyhogy amikor néhány hét volt csak hátra a tizenhatig, jelentkeztem a bányánál. Pár nap múlva már a föld alatt voltam... Aztán mit monddak még? Azóta is lent vagyok. Kész. Ez az én életem.

Vaskos tenyerét végigsimítja szőrös mellkasán és rámnéz. Fürkészem az arcát, hány éves lehet, de a szénpor jó álcázó, lehetne harminc, negyven, de ötven is. Megkérdelem hát.

— Negyvenben születtem... Kiszámíthatja, nem túl szerencsés időben kezdtem el bányászni. Mikor a harmadik leszálláshoz készültem, úgy rúgott fenékbe egy dobtáras géppisztollyal sétálgató nemzetőr „bajtárs” az akna bejárata előtt, hogy bögőnek néztem a csillagos eget. Akkor meg is fogadtam, soha a bűdös életbe nem nézek a bánya környékére sem.

— Mégis itt vagy...

— Hát, persze. Tudtam én akkor, mi folyik a nagyvilágban?

— Szereted ezt a munkát?

— Szereti a franc. Csinálom, mert muszáj. Kell a pénz.

— Miért nem megy el máshová?

— Hát hová mennék? Nem értek én a bányászaton kívül semmi máshoz. Ide muszáj már kötődöm, nincs más.

— Még egyszer nem lennél bányász?

— Inkább elásnám magam, még ennél is mélyebbre.

Fejünk fölött, a támra boruló acéllemeztől számítva háromszázegynéhány méter választ el a napvilágtól...

Mennyit keres egy bányász?

Azt mondják, igen sokat, de érdekes módon kevés, aki fizetésével elégedett.

— Tudja, kiknek megy a legjobban közülünk? — kérdezte Z.

— Azoknak a szép, fiatal, egészséges embereknek, akik ügyesek voltak a visszafejlesztéskor és a nagy zűrzavart kihasználva valamilyen indokkal, vagy szimulálással nyugdíjaztatták magukat. Először megjárították a nagybeteg: ismertem valakit, aki csak addig használta a botot, amíg a nyugdíjas papírja a kezében nem volt. Akkor eldobta, most meg járja azt a kincsesbánya-Alföldet. Elpiszmognak va-

lamin hús- meg huszonkét forintos órábérben... Ilyenkor megy fel a mi vérnyomásunk: ha ilyen eseteket hallunk. Nem vagyok rosszindulatú, de ötven százalékukat még most is visszaraknám elővájásba.

— Irigykedik rájuk.

— Nem! Csak furcsának tartom, hogy míg mi a föld alatti trógerolással alig keresünk egy hónapban ötezret, ők három-négy hónap alatt tízezreket hoznak haza tisztán, valamelyik alföldi vagy dunántúli nagygazdaságból. No, és mellette persze ott van a jó nyugdíjuk. Van egy másik ismerősöm is. Főaknász volt, közel négyezer a nyugdíja, mégis úgy hajtja magát, elvállal minden munkát, hogy majd beledöglik. Gondolja, sajnálná valaki, ha lerokkanna?

— Azért maguk sem panaszkodhatnak!

— Gondolja, fizetésünk arányban van azzal a munkával, amit csinálunk?

— Gondolom. És van még hűségpénz is, ugye?

— Érdekes: mindenki azt a párezer forintot sajnálja tőlünk! Jöjjenek le, majd ők is kapnak! — mérgeskedik.

M. környékén jártam a múltkoriban, jól bent a hegyek között. Fent a tetőn azzal áll elém, gépéről szállva a dózeros, aki a traktoroknak egyengeti az utat, hogy nyissunk bányát! Még egy méternyi földet letűrok innen, oszt' itt a szén. Megteszlek igazgatónak — nevet.

Nézem a földet, a barnára égett, s látom oldalain itt-ott kibuggyant már a szén. Az átkok és örömök röge...

Karácsony György

„Nálunk a munka...”

Élénken emlékszem azokra az évekre, amikor eszmélődő középiskolásként, lelkesen énekeltük: „Kényszer volt egykor a munka — ma hősi tett!”, s meg voltunk győződve arról, hogy ez nem is lehet másként. Tanultunk, figyeltünk, mi történik körülöttünk, az ifjúsági gyűléseken a sok százszázalékos termelési eredménnyel büszkélkedő munkahősökkel példálóztunk, s egy kicsit szerettünk volna hozzájuk hasonlítani. S, amikor meghirdették a sztalinvárosi (Dunaújváros) nyári társadalmi munkát, az osztály egy emberként jelentkezett.

Néhai apám — akit a háború vihara sodort el a család mellől — példálózott mindig, a maga módján: „A munka nem szégyen, fiam!”, s „A munka nemesít!”, vagy a „Jól végzett munka minden gyarapodás talpköve”.

A háború előtt — s néhány évig még utána is — egy rendezett, s kínos-tisztán tartott gyártelepen éltünk. Persze nem a Kaszinótól jobbra, ahol az angol érdekeltségű gyár vezető, irányító értelmiségi rétege lakott, hanem balra, a földszintes, de viszonylag kényelmes házakban. Itt láttam életemben először kiírva egy házra: „Ora et labora” — amit a vastag nádpálcát gyakran használó tisztelendő fejtett meg, s hirdetett: Imádkozzál és dolgozzál!

S amikor egyszer az apámat csaknem teljesen bepólyálva hazatámogatták, mert savömlés történt az üzemben, s megégett, csak azt éreztem, hogy hiába gyakoribb az anyám imája, a kenyér kisebb és keserűbb a hársfatea...

„A munka becsület és dicsőség dolga” — hirdették a feliratok a felszabadulást követően. A mondanivaló hangsúlyozása érdekében személyessé is tették a jelszót, mert benne volt még az is, hogy „nálunk”! A szabad országépítés heroikus akarásában új értelmet látszott nyerni a MUNKA; vallottuk — és tudtuk —, hogy szorgos kéz és teremtő akarat nélkül lehetetlen az értelmes létezés. A jelszavak és tapsok korában azonban a feje tetejére állt az értelem. A munkában alkalmazott, manipulált presztízrendszer révén kialakított hierarchia széles hullámokat keverő elégedetlenséget okozott, de nemkülönben zavart okoztak az emberek tömegeiben az érvényesülés új útjai — a boldogulás zsák- és mellékútjai.

A Példabeszédek Könyve a henyélést jelöli meg a szegénység és inség okául. A rabbinusi irodalomból számos idézettel lehet bizonyítani a termelőmunka megbecsülését. A zsidó műveken alapuló apostoli dekréták II. könyvének egyik fejezete azt tanítja, hogy a hasznat hajtó tevékenységeket mellékesnek kell tekinteni, s életünk fő „munkája” Isten tisztelete legyen. A

görögök meg a rómaiak minden haszonra irányuló munkát lealacsonyítónak ítélték. A görögök a szellemi tevékenységek nagy becsben tartása következtében jutottak erre a nézetre. A középkorban a munkával kapcsolatos nézeteket a római hagyományokból merítették, elegyítve a bibliai felfogással. A munka szükségszerűség volt, a bűn következménye és büntetése. A munkát legjobb esetben is csak szükséges rossznak, nehézségnek tekintették, amely az Istentől elidegenedett ember küszködését tükrözi. Mi ez, ha nem a munka dogmatikus felfogása?

A materialista történelemfelfogás bizonyította be, hogy a munka tette emberré az embert, a munka hozta létre az emberi társadalmat: ember és munka — összetartozó fogalmak, az ember akkor lépett át az értelem világába, amikor szerszámot vett a kezébe.

Végül is akkor mi a munka?

A továbbiak kifejtése érdekében vegyük segítségül a Magyar Nyelv Értelmező Szótárát, amely a munkáról ezt mondja: „A munka az embernek szükségletei kielégítésére irányuló tudatos, célszerű (termelő) tevékenysége. Állatnak, gépnek az ember szolgálatában végzett erő kifejtése, működése”.

Nagyon leegyszerűsítve így a munka nem más, mint a megélhetés forrása, lehetősége.

Marx ezt írja a Tőke I. kötetében: „A munka mindelelőtt olyan folyamat, amely az ember és a természet között megy végbe, amelyben az ember saját tetteivel közvetíti, szabályozza és ellenőrzi a természettel való anyagcseréjét”. Az ember tehát — nemcsak feltétele, hanem teremtménye is a munkának — a természetre gyakorolt céltudatos tevékenységével megváltoztatja, saját szükségleteinek rendeli alá a természetet.

A munka e szerint az ember sajátja. A kutató, a fáradozó, a világot megismerni akaró, az atom titkait vallató és a világűrt ostromló emberé.

Vajon hogyan ítélik meg a munkát most az emberek? Szeretik-e a munkájukat, örömet lelnek-e benne, elégedettek-e vele, vagy nyűg számukra, teher, amit vállalni kell, mert élni kell?

Alacsony, enyhén kopaszodó férfi. Az életkora a negyven felé hajló. Tartása feszes, a keze kimunkált munkáskéz. Kovácsolózásban dolgozik.

— Amikor kitélt az iskola, az apám nyomában a mezőgazdaságba mentem dolgozni. Akkor ezt hozták a körülmények. Megálljról szó sem lehetett, mert hajtott a *kell*. Valahogyan sosem volt elegendő, ami volt. S, amikor belefásultam a derékroppantó robotba, elmentem a gyárba. Na, de ott is hová mehettem iskola nélkül? Segédmunkásnak. Most boldog vagyok, hogy betanított munkásként dolgozhatok. Járműalkatrészeket készítek. Azazhogy kiszolgálom a gépet. Ez még mindig jobb, mint amikor a kapakovácsoknál segítettem. Nem panaszkodom,

mert a pénz is szép, de higgye el, nagyon izzadság szagú az a pénz. Hogy van-e örömöm benne? A görnyedésben kinek lehet öröme? Amikor azonban jut rá egy kis idő, lerajzolom, vagy megfestem magunkat. Ezeket a megfáradt embereket. S annak örülök, hogy ők is örülnek. Tanulok, mert biztatnak, segítenek. Már kiállításokon is szerepeltem. . .

Utcasópró — hivatalos elnevezéssel: köztisztasági alkalmazott. Vékony, filigrán asszony. Fekete hajú, barna bőrű. A hideg áprilisi hajnal sem tudja megszínesíteni fakó arcát.

— Mit akar maga ezzel a munkával? Még hogy öröm, elégedettség? A rosseb megeszi! — pergeti meg a nyelvét a kérdésre. — Rohadt egy munka, de hová menjek. Segedmunkás lehetnék valamelyik gyárban, de nem bírja a szervezetem. Négy gyerek már van, meg kezelték a tüdőmet is. Itt kint legalább levegőn vagyok. Nekem senki ne beszéljen arról, hogy a munka örömet okoz. Amikor hazamegyek, nekikezdek az otthoni melónak. Nincs, aki megcsinálja helyettem. Amikor ágyba dőlök, olyan vagyok, mint a hulla. Ami ezután következik sem öröm már, és szabadulnék is tőle, csak lehetne. . .

Negyven év feletti, kevés beszédű asszony. Abból a típusból való, amelyre a feltétlen ragaszkodás és hűség jellemző. Gépiró. Huszonöt éve dolgozik jelenlegi munkahelyén.

— Azt tartják, hogy a gépirók munkája egyhangú, idegölő munka. Nekem azonban örömet jelent. Egyszerűen nem tudnám elképzelni az életemet munka nélkül. Miért lettem gépiró? Megtetszett. Érdekesnek tartottam és vallom ezt most is. Igaz, nem számoszlopokat, kimutatásokat gépelek, hanem újságcikkeket. Örülök, hogy a szerzőnek én lehetek az első olvasója.

A présgépek egyhangú kattogása tölti be a levegőt. Négy gép áll az üzemszobában, mindegyik mellett asszony dolgozik. A gépek évek óta ugyanazt a munkadarabot préselik, csupán az jelent változást, ha korszerűsítik a gyártmányt. Akkor azonban egy másfajta munkadarabot préselnek a gépek — évekig.

Az asszonyok közül egy ötven év körüli, vékony, fáradt arcú asszonnyal beszélgetünk:

— Tizenöt éve dolgozom ezen a munkahelyen. Amikor először megmutatták, mit kell csinálnom, még tetszett is a dolog. „No, Erzszi — mondtam magamban — ezt nem lesz nehéz csinálni. Mégsem olyan, mint a mezőgazdasági munka!” Egy fél év sem telt el, már valósággal haragudtam a gépemre. Szabadulni is akartam én innen, de nem engedtek. Biztattak, hogy bírom ki, majd áttesznek egy másik üzembe. Később úgy hozta az élet, hogy brigádost alakítottunk. Sok szépet, érdekeset vállaltunk. Én lettem a brigádvezető helyettese. Akkor meg már a becsület miatt nem volt aktuális a géptől való szabadulás. Teltek az évek, újabb gyártmányokra álltunk át, persze ez nem sokat változtatott az én munkámon, mert csak méretben változott az általam készített munkadarab. A gép indítókarját mind egyiknél ugyanúgy kell meghúzni. Műszakonként kétezerszer. Végül a brigádban „oldódtam fel”. Elvállaltam különféle megbízásokat, szerveztem a társadalmi munkát, a kirándulást, a betegek látogatását, szóval tudja, hogy van az ilyesmi. S lán, most már nem jövök be mérgelesen a műszakba. Talán összeszoktunk a géppel? Azt hiszem, inkább a kollektíva, amelyik már többször is elnyerte az arany fokozatú brigádjelvényt, lett az én örömem és elégedettségem forrása. A présgép nélkül azonban biztos nem jutok idáig. . .

A vékony, ritkán mosolygó újságíró, akitől megszokták az olvasók a gondosan megfogalmazott, lényegre törő írásokat, meglepődik a kérdésem.

— Ilyen hirtelen hogyan is fogalmaznak — kérdezi csak úgy félhangosan, s töpreng a válaszon. — A munkáról lehetne nagy szavakat mondani. Az újságírói munkáról, vagy inkább hivatásról, még inkább. Tizenöt-tizenhat éve dolgozom újságíróként. Kezdetben az érdekessége vonzott, később rájöttem, hogy nagyon is felelősségteljes munka. Ez a munka akkor jó, ha az ember nemcsak szépen ír, hanem hasznosan is. S különösen fontos, hogy igaz legyen, amit írok; akarjak valamit. Én az újságírást propagandamunkának tartom, az Úgy iránti elkötelezettségnek. Nekünk közeli és távlati célunk a társadalom megváltoztatása. Ez pedig nem megy másként, csak a munka révén; s csak akkor

lesz sikeres, eredményes ez a törekvés, ha a munka nemcsak eszköz, hanem cél is az életünkben. . .

Sovány, beesett arcú ember. Korban az ötven év felett jár, már közelebb a nyugdíjhoz. Negyven éve dolgozik a nyomdászszakmában. Beosztása gépmester.

— Negyven év munka után valamit csak lehet mondani arról, hogy mit jelent valaki számára a munka — mondja, s ravaszán kacint hozzá. — Ne mondja senki, hogy ő meg lenne munka nélkül! Biztos hallotta már azt a mondást, hogy „elmenne a munka temetésére”; nem hiszem, hogy akadna ilyen ember. A munka az az élettevékenység, amely nélkülözhetetlen funkciója az embernek. . .

— S mi lenne, ha annyi pénzhez jutna, hogy nem kellene dolgoznia?

— A pénz jó, ha van, de nem pótolja a munkát. A semmittevés kibírhatatlan lehet. Nem tudom, milyen, mert én otthon is mindig keresek valamilyen elfoglaltságot. Valahogy nekem a pihenés sem tétlen heverés. A mi korosztályunk nem tud létezni tevékenység nélkül. A munkával élek, de nem a munkának. A családnak élek, az unokának, a kollektívának. Amihez egészség és pénz kell. Ebben segít a munka. Látja, nem kell tonnákat emelgetnem, nálunk a munka inkább a figyelmet, az izlést követeli meg. A szakértelemről nem is beszélve. Amikor azonban még én tanultam a nyomdászskodást, a kis maszkek nyomdájában nem volt olyan specializálódás, mint napjainkban. Így azután nekem meg kellett tanulnom a klejszterfőzéstől a betűszedésig, a magasnyomtatástól a könyvkötésig a legkülönbözőbb szakmai fogásokat. S tudja, hogy mi a nagyszerű a mi munkánkban? — emeli fel a hangját. — Mi a szóval bánunk, az írók anyanyelvvel. S ez nem kis felelősség.

Azután hirtelen elborul az arca.

— Igaz, vesztett rangjából ez a munka. Baj van a tradíciókkal, nem tiszteljük eléggé a múltunkat. A fiatalok? Nem rosszak, de sokkal lelkesebben kellene dolgozniuk. Mennyi szépség és öröm van ebben a munkában! Ezt érezni kell az embernek minden idegszálával. Elégedett ember vagyok, mert én mindig ezt éreztem. . .

S elégedett-e az az alig harmincéves fiatalember, akinek arcáról sugárzik a jókedv? Inkább gondolhatnánk valamilyen könnyű foglalkozás képviselőjének, mint rendésznek.

— Áruházi rendész vagyok, ami szerintem nehezebb feladat, mint egy vállalatnál, mert ott csak a „belső” emberekkel kell foglalkozni. Nálunk azonban naponta sok ezren fordulnak meg. Villanyszerelő voltam én, s ezzel együtt járt a tűzrendészeti beosztás. Iskolára küldtek, s elvégeztem a rendésztanfolyamot. Hálátlan munka. Biznom kell az emberekben, de rossz tapasztalatok belémprogramozták már a gyanút is. A vásárlót azonban nem szabad zaklatni. Minden esetben nagyon tapintatosan és körültekintően kell intézkednem. A vállalati dolgozókkal sem könnyű a helyzetem, ha túl jól csinálom, akkor zokon veszik, ha meg nem. . . azt meg nem lehet, mert alapvető feladatam a társadalmi tulajdon, a rend védelme. Vannak haragosaim is, olyanok, akik nem szívesen veszik az ellenőrzést. Tíz év gyakorlat után az ember érzi már, hol kell keresni a „vaját”. . . Igen, az zavart, hogy kezdetben nem éreztem ennek a munkának a hasznosságát. Pedig szép és fontos az ellenőrzés, a dolgozók érdekében történik, a munkám tehát nevelés, emberformálás is.

*

V. A. Jadov *A munkához való viszony és a szocialista életmód* című művében egy helyen ezt írja: „. . . a munka, mint érték a kilenc megnevezés közül (vizsgálati fogalmakról van szó) a munkásoknál, az alkalmazottaknál és a műszaki dolgozóknál a 6. helyet foglalta el, míg a humán értelmiségnél a 3. helyet. . . az Egyesült Államokban. . . Rokic még nem is tartotta lehetségesnek azt, hogy a munkát a legjelentősebb létérdékek közé sorolja. A munkát nem mint értéket tekintik, hanem csupán mint eszközt arra, hogy a létszükségleteken túlmenő szükségletek kielégítését biztosítsa. A Szovjetunióban a munkát mint fontos emberi értéket vizsgálják, habár az ma még nem foglalja el az »abszolút első helyet«.”

Kellemes, kulturált fiatalasszony, könyvesboltot vezet:

— Az érettségi után mindjárt a boltba kerültem dolgozni. Szeretem a könyveket és szeretem az embereket. Ebben a munkában — de jobb, ha azt mondom, hogy hivatás, mert annak tekintem — ez elengedhetetlen. Örömet találok abban, hogy embereket formálhatok, s valahogyan az én energiám is benne van abban a változásban, ami a társadalmat jellemzi. Pedig csak könyvet ajánlunk, terjesztünk —, de nem mindegy, hogyan. Volt idő, amikor ezt a tevékenységet kizárólag csak kereskedelmnek tartották. Tudja, hogy micsoda erőt kölcsönöz, hogy most már egy kicsit közművelődési munkának tartják?

Megkerestem két sírásót is kérdésemmel. Meglepve és zavartan —, talán kis bizalmatlansággal is — méregetett a két ember, de azután megenyhültek. Egyikük ötven fölötti korú, a másik huszoneves.

— Utolsó munkának mondják ezt az emberek, de ezt is meg kell csinálni valakinek. Én már több, mint tíz éve vagyok a vállalatnál — mondja az idősebb. — Én már csak megszoktam. Se családom, se rokonom. Egyszál magam vagyok. Megedződtem. De a gyereketemések még engem is megráznak. Hát akkor őt — int a fiatalabbra. — Neki két gyereke is van. Higye el, munka ez a javából! Fájdalmas munka, de ez is az ember valóságához tartozik.

Egy fontos intézmény könyvtárosnője:

— Alkatomnál fogva biztosan sokféle munkára alkalmatlan lennék. Tisztelem és becsülöm a kétkezi munkát, a termelőmunkát, de higye el, itt is meg lehet találni az alkotás szépségét, a munka eredményét. Igaz, ez más, mint egy csodálatos üvegkehely elkészítése az üvegyárban. Az gyorsabban megy. Úgy tűnik, hogy az eredmény itt megfoghatatlan. Nekem mégis ez jelenti a mindent. Az életet.

A nyugdíjkorhatárhoz közeli korú, őszülő, fáradt tartású asszony. Szocialista brigádtag. Több mint harminc éve dolgozik az építőiparban:

— Valamikor malterosként kezdtem, azután — mert kellett a pénz — a vasbetonszerelők közé álltam. Nem egyedül voltam

ott nő. Jó gárda volt a miénk. S ha nem esem le néhány éve az állásról, vissza is mentem volna a brigádba. Nehéz munka volt, de mégis jókedvvel végeztem. Szépsége van a vasszerelésnek. Előttem, kezem nyomán épültek fel Salgótarján lakóépületei, üzemei. Tudja, egy kicsit elfog az érzélgősség, amikor végigmegyek a városban, s látom a munkám eredményét. . .

Középvállalat délceg tartású igazgatója. Az igazgatók fiatalabb generációjához tartozik. Olyan ember, aki nagy felelősséggel és lelkiismeretességgel végzi a feladatát.

— A munka megítéléséhez ne vegyük elő a közgazdaságtant — mondja mosolyogva. — Maradjunk inkább emberközben. Nekem a munka a boldogulás, a kiteljesülés forrását jelenti, s úgy tapasztalom, hogy mind többen értelmezik így. Mi, vezetők igyekszünk ezt a megítélést megfontolt, a lehetőségekhez igazodó technikai, szociális fejlesztéssel, demokratikus vezetéssel erősíteni. Az anyagiakat nem zárhatjuk ki a kérdéskörből, de rendkívül fontos a közérzet, ami elősegítheti, hogy egy olyan ember is azonosulni tudjon a közösségéhez illeszkedő munkájával, aki eredetileg csak úgy megakadt valamelyik munkahelyen.

Nagyobb rangja, becsülete lett tehát a munkának. Ugyanakkor arról is beszélünk, hogy nagy a fluktuáció, az emberek „lógnek” a munkahelyeken. Jelentések számadatai bizonyítják, hogy nem a kívánt mértékben növekszik a munka hatékonysága, többet fogyasztunk, mint termelünk. Az e témával kapcsolatos szenvedélyes viták azt a látszatot keltik, hogy mintha az elméleti tételeket nem a várt eredménnyel igazolná a gyakorlat. A kétségtelenül sokszínű gyakorlat.

A végső tanulság mégis az, hogy a szocialista forradalom — jelesül a kulturális forradalom — hatásaként belsőleg gazdagodó ember mind jobban érzi munkáját szükségletének. Valamiféle nemes erkölcsi-politikai „kényszernek”, amelyben a társadalmi kötelesség és a közösségi lelkiismeret valósul meg.

Pádár András

Művésztelepek

Tíz éve annak, hogy a Baranya megyei Tanács úttörő kezdeményezése és nagyvonalú anyagi támogatása eredményeképpen megkezdte működését a villányi szobrász alkotótelep, más néven szimpozion. Azóta országszerte jó néhány, külföldi művészeket is vendégül látó nyári alkotótelep alakult, amelyek hovatovább egy-egy megye kulturális rangját is fémjelzik. Ezek közül a legjelentősebb a villányi szobrász- és a miklósi kerámia-, a nagyatádi faszobrász-, a kecskeméti zománc-, illetve kerámia-, a velemi textil-, valamint az egervári faszobrász-szimpozion. Szakmai felügyeletüket a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének Szimpozion Bizottsága látja el, s segít a művészi munka feladatainak meghatározásában. (Itt jegyezzük meg, hogy az 1977-es siklósi nemzetközi szimpoziontanácskozáson az UNESCO megbízása értelmében Siklóson alapítják meg a szimpozionok nemzetközi információs központját, amelyet eredményes működése esetén az UNESCO támogatni is fog.)

A szimpozionmozgalom az új tanács-törvény, pontosabban fogalmazva a kulturális élet decentralizációja, valamint a művészeti alkotóműhelyek létrehozását sürgető 1974-es közművelődési határozat nyomán kezdett kibontakozni. Hogy milyen

elvi és gyakorlati megfontolásokból? Nos, mielőtt ezzel bővebben foglalkoznánk, érdemes egy kis művészettörténeti kitérőt tennünk.

A hagyományos művésztelepek többnyire egy-egy jelentős, stílust vagy iskolát teremtő mester, illetve valamilyen „festői” atmoszférát sugalló táj büvőköriében szerveződtek, s tevékenységük túlnyomó részt táblaképek termelésében merül ki. Mint arra *Ridég Gábor* rámutatott: „a klasszikus művésztelepek mindig valami ellen szerveződtek: Barbison a romantikus tájképfestést opponálta, Hollósy Simon és társai Münchenből és Münchentől vonultak el Nagybányára. A szolnoki művésztelep szervezését annak idején a hivatalos kormányzat az újító Nagybánya ellenében támogatta, Szentendre pedig, amikor művésztelep volt, nem utolsósorban a hivatalossá vált Nagybánya ellenzékeként jött létre. A vásárhelyi művésztelepet pedig egyenesen a társadalmi ellenállás egy sajátos formája, a társadalmi oppozíciónak számító művészi magatartás alakította ki.”

Az ezeken a telepeken gyülekező művészeket meglehetősen gyakorlatias, ha úgy tetszik, egzisztenciális célok is vezérelték. Nevezetesen: a művésztelepek fénykorában (azaz a XIX. század végétől körülbelül az 1940-es évekig) a legnagyobb fölvevő közege a táblakép-termelésnek volt, lévén, hogy ez a műfaj elégítette ki a legjobban az intim polgári szobák dekorációs igényét. Ezt a festők annál is köny-

nyebben teljesíthették, hiszen — egyetlen mondatba sűrítve és szükségképp egyszerűsítve a problémát — „mindössze” az amúgy is „mozgékony” festőállványt (stafelájt) kellett a megrendelő kívánságának megfelelő motívum előtt fölállítani. Így aztán nem csoda, ha a nyári művésztelepek környékét jó időben valóságos stafeláj-erdő borította.

A különböző művésztelepek által propagált stílusok sokszínűsége, újszerűsége azon kívül, hogy a műkritikusokat is polarizálta, s nemegyszer ádáz csatározásra készítette, lehetővé tette, hogy az egyre jobban atomizálódó társadalom szinte minden rétege — beleértve a mindenkori hivatalos kultúrpolitikát és az így-úgy megtúrt ellenzéket is — megtalálja a kedvére való stílust, művész(i)-eszményt. Az érdekképviseleti szervekként is funkcionáló telepek ugyanakkor előrevetítették a század eleje óta napjainkig már-már osztódással szaporodó izmusok, artok jellemző vonásait is.

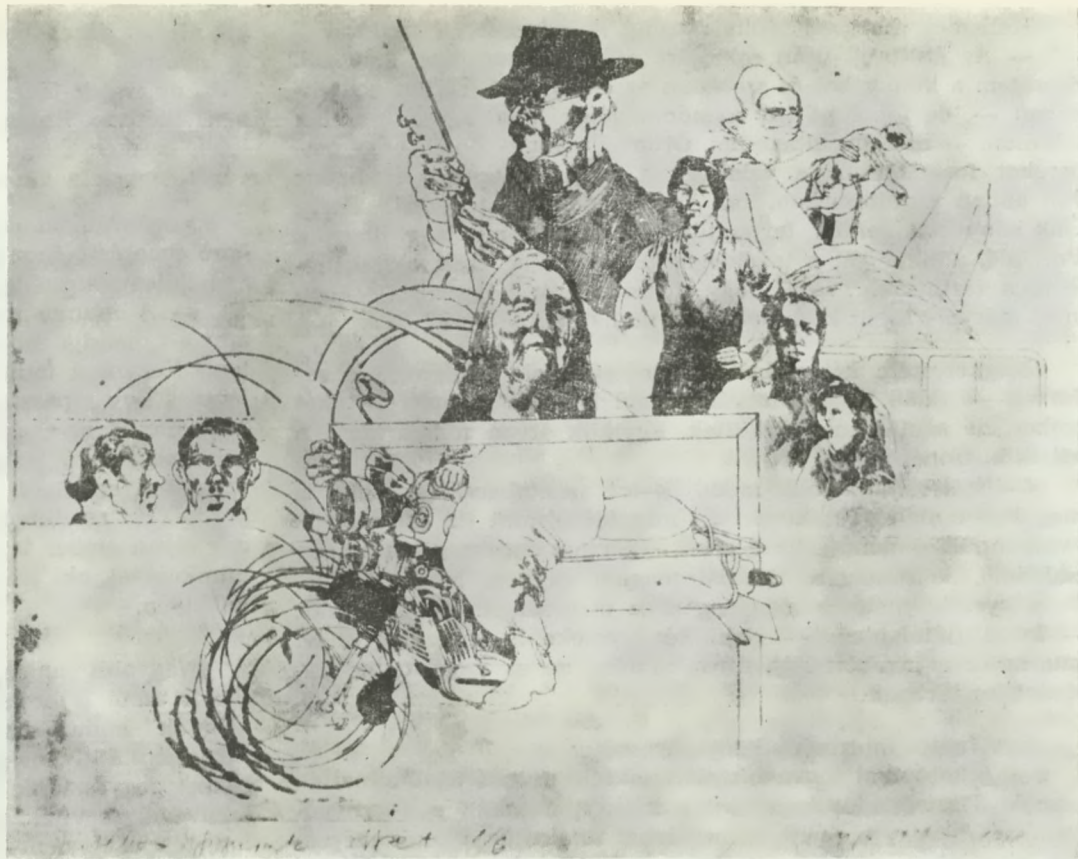
Sajátos művésztelepnek fogható föl például a kubizmus szülőháza, a párizsi Bateau-Lavoir, a *Max Jacob* által Hajómosodának titulált Montmartre-i műteremház. A tízes években — komédiások, nagy tréfacsinálók, bohémek nem mindennapi társaságában — a műtermek bérlői között találjuk *Modiglianit*, *Picassót*, *Braque-ot*, *Apollinaire-t*, *Metzinger-t* stb. „Ebben az ütött-kopott konzervdobozban is heringsűrűn préselve éltek a zsenik”, akik volta-

képp nem tettek mást, mint teljesítették a társadalmi munkamegosztásból rájuk eső részt. Az ilyen és ehhez hasonló telepeken az egyéniségek bár szükségképp hasonultak egymáshoz, de tevékenységük — mindaddig míg a képkereskedelem nem nyúlt a hónuk alá, vagyis alkotásaik nem váltak áruvá — (olykor tragikus) magánügy maradt, csakúgy, mint az egyszemélyes padlasműtermekben megszállottan konstruált egyéni mitológiáké.

A nemzetközi műkereskedelemben „futtatott” művészek személyre szóló, „copy-right”-védjeggyel ellátott műalkotásainak ez — a társadalmi termelés egyéb ágazataiban már általánossá vált — a kifinomult manipulációval (lásd: reklám) előre bekalkulált s lehetőleg minél gyorsabb „elértékeltetés”, „elavítása” persze olyan szélsőségesen individualista művész-típust tétel föl (pontosabban: termel ki), aki jobbára csak egzisztenciális okokból csapódik hol ehhez, hol ahhoz a művész-csoportosuláshoz, vagy vált stílust, aszerint, mikor melyiket jegyzik magasabb ár-színvonalon. Olyant, aki a kereslet—kínálat törvénye által kikényszerített — azaz nem a természeti-társadalmi mozgások természetes ritmusát követő —, a társadalmi hasznosságot látványosan figyelmen kívül hagyó állandó színváltozásaiért kijáró megdicsőülése közben, ráadásul abban a tévhitben ringathatja magát, hogy ez a szabadverseny egyéniségének, alkotói hajlamainak, művészi szabadságának maximális kibontakozását teszi lehetővé. Valójában a legantikiformistább irányzat (lásd például: pop art) is előbb-utóbb a manipuláció, azaz a fogyasztói kultúra részévé válik. Hogy mindez végül is a közösség rovására történik? — az már nem izgatja sem a művészt, sem pedig (látens) megbízóit.

De mielőtt túlságosan belebonyolódnánk a művészettörténeten messze túlmutatató kérdések boncolgatásába, térjünk vissza a hazai szimpozionmozgalomhoz, amely társadalmi képzetünkből, a jelen égető, de még inkább a jövő parancsoló szükségleteiből következően magától értetődő, hogy egy merőben más jellegű — lényegét tekintve: a természeti-társadalmi mozgásokkal, a természetes és a mesterséges környezettel szerves kapcsolatot tartó, velük együtt lélegző — közösségi művészet, illetve műveltségtípus kibontakoztatásán kell hogy munkálkodjék. Annál is inkább, mivel élvezi kultúrpolitikánk mind erkölcsi, mind pedig — nem is csekély — anyagi támogatását.

Kezdetben a nyári alkotótelepeket a megyei tanácsok főleg reprezentációs célokra kívánták életre hívni, mivel mint tudvalevő, nemcsak művészeket csalogatnak az adott helyre, hanem újságírókat, kultúrpolitikuskat is. No, meg azért, hogy ebben se maradjanak le a többi megyétől. (Utólag elmondhatjuk: egészséges és hasznos lokálpatriotizmusból fakadt ez a versengés.) Nem kis gondot okozott ugyanakkor a megnövekedett kulturális alapértelmes fölhasználása. E tekintetben is kapóra jöttek tehát a szimpozionok. (Egyik tanácselnök például a „mit is csináljunk a pénzzel” vita közben ekképp fakadt ki: „Inkább egy alkotótelepet finanszírozzok, mint egy futbalcsapatot.”) Támogatásra találtak a szimpozionok szorgalmazói már csak azért is, mert nem egy helyi vezető eleinte amolyan idegenforgalmi látványosságnak szánta a művészek meglesését, mutogatását, amint éppen lázasan alkotnak. De más okok is munkáltak.

„Most még mi hívjuk a művészeket — nyilatkozta öt évvel ezelőtt az egyik tanácselnök... — De szeretnénk, ha művészek is letelepednének a községben. Nem titkoljuk: város szeretnénk lenni. Város pedig elképzelhetetlen művészeti élet nélkül.” (Ehhez csak annyit tennék hozzá: a falu vagy a község úgyszintén.) A szimpozionok másik kézzelfogható haszna pedig azzal kecsegtetett, hogy a telep őszi zárókiállítása után a művészek otthagyják munkáikat, amelyek alapját képezhetik a helyi, folyamatosan lecserélhető, illetve fölfrissíthető szabadtéri vagy múzeumi műgyűjteménynek. Ez persze csak minimális program lehet, hiszen — mint látni fogjuk — az alkotótelepeknek nem lehet elsődrendű célja, hogy a művészek egyedi, a mindennapi életből kiszakított műtárgyat hozzanak létre.

Nyilvánvaló, hogy egy kerámia-, textil-, zománc-, fa- és kőszobrász alkotótelep csak olyan helyen képes hatékonyan működni, ahol biztosítva van a műtárgyak, műegyüttesek előállításához szükséges jó minőségű, megfelelően előkészített anyag és a magas színvonalú technológia, továbbá az átgondolt munkaszervezés. Mindebből következik, hogy azok a szimpozionok vannak kedvező helyzetben, és csakis ott érdemes alkotótelepet létrehozni, ahol biztosítva van az ipari háttér, vagyis a közvetlen környezetben az illető képző- és iparművészeti ágak megfelelő üzem található és ami a legfontosabb, hogy ez az üzem patronálja is őket. Hogy ez mennyire fontos, azt jól példázza a nagyatádi telep, amelynek a nem túl bonyolult és drága szerszámokon kívül „mindössze” fára van szüksége. Csakhogy a faszobrászat nem akkor kezdődik, amikor a szobrász nekiesik a fának, s alkotói buzgalomban ilyen-olyan formákat hoz ki belőle, hanem jóval előbb. A faanyagot tudniillik elő kell készíteni, máskülönben a frissen kivágott fa a megmunkálás után, az időjárás viszontagságainak kitéve a saját felelősségére kezd el dolgozni, s — akárhogyan

is szépítjük a dolgot — a szobrok két-három éven belül tönkremennek. (Ennek jelei Nagyatádon már szembetűnően jelentkeznek.) Az alkotóknak tehát a szimpozionokon is világosan tisztázniuk kell: mit, hogyan és mivégre alkotnak. Hasonló problémával küszködnek a lakótelepi panelházak nagy — s tegyük hozzá: sivár — falfületeit zománcművekkel borítani kívánó művészek is. Nem mindegy ugyanis, hogy a művész erőszakot tesz-e az anyagon, például a fán, s mindenféle szögletes, mechanikus formát kényszerít ki belőle, vagy azokat az erővonalakat bontja ki, ha úgy tetszik, ragozza tovább, amelyeket az anyag a jó művészek szinte önmagától diktál. A zománc esetében pedig csak akkor lehet egy bizonyos mérethatáron túlnövő — a derékszögű térbeli raszter-rendszerben épülő lakótelepek személyiségdefiniáló vizuális egyhangúságát némiképp föloldó — murális művet létrehozni, ha az olyan alapelemekből, egységekből építkezik, amelyek szervesen kapcsolódnak egymáshoz, vagyis amelyek még nem mondanak ellent az anyagszerűségnek és a műfajnak. Ellenkező esetben a lemezek előbb-utóbb rozsdásodni és vetemedni fognak. (Egyelőre megoldatlan dilemma: ha pedig a művész maradandó művet alkot, akkor meg a hordozó felület, vagyis az eleve csak negyven-ötven éves élettartamra tervezett panelház dől össze!)

S ezzel máris elérkeztünk az alkotótelepek évenként változó programjainak kérdésköréhez, ami nem független a telepek személyi összetételétől sem. A szimpozionokra a Képző- és Iparművészek Szövetsége által meghirdetett pályázatok alapján kapnak meghívást a jelentkező művészek. Kezdetben abbéli megfontolásból, hogy a vállalkozás jelentőségéről a munkáltató szervezet — aki a pénzt, az energiát stb. befekteti — meggyőzzék, elsősorban rangos és idősebb művészeket, „nagy nevet” (lehetőleg Munkácsy- és Kossuth-díjjal párosítva) hívtak meg, s tegyük mindjárt hozzá: helyesen. Időközben azon-

ban kiderült, hogy nem föltétlenül azok alkotnak magas színvonalú műveket, akik-től ezt (a vélt vagy valóságos rangjukból következően) el lehet várni, hanem tisztesség ne essék szolván — az úgynevezett outsiders, akiknek ott adatik meg, hogy a „nagy műveket” megalkossák, akik tehát ott akarják bizonyítani, hogy felnöttek a „nagyokhoz”. Így hát a szimpozionok nem utolsósorban a fiatal alkotók többsége részéről már régóta igényelt kísérleti műhelyek — sporthasonlaltal élve: „edzőpályák” (mint azt Pap Gábor megfogalmazta) —, ahol fölkészülhetnek a majdani tehetségek a mielőbbi, köztéri művek létrehozásához szükséges felelősségteljesebb munkára. Ahol egymás munkáját, fejlődését, a külföldi vendégművészek és az idősebb mesterek szakmai fogadásait, tapasztalatait figyelve bontakoztathatják ki tehetségüket, személyiségüket, miközben megismerkedhetnek az adott hely konkrét műalkotásigényeivel, történelmi, néprajzi, népművészeti hagyományaival, illetve vezető kultúrpolitikusokkal, kritikusokkal folytatott kötetlen beszélgetések során a kultúrpolitika és az esztétika időszerű kérdéseivel.

Az alkotótelepek programjainak megfogalmazásakor a hangadó művészek elsősorban a társadalmi hasznosságból indulnak ki. Fő célként a művészetnek a mindennapi életbe való integrálását tekintik, aminek logikus következménye, hogy állandóan keresik a társművészetekkel, kiváltképp az építészettel a kapcsolatot. Először nekibuzdulásukkor kézenfekvőnek tűnt, hogy — sarkítva a problémát — a képző- és iparművészek megpróbálják helyrehozni azt, amit az építészek, úgy mond, „eltoltak”. Nevezetesen: kert kerámiákat és köztéri műveket álmodtak utólag oda, ahol erre még hely kínálkozott (az persze nagyon valószínű, hogy nem az az optimális hely, amelyet a tervezőasztalon lehetett és kellett volna már eleve kijelölni); dekoratív, sorozatgyártásra alkalmas műveket applikáltak Kecskeméten a monoton falakra, amelyek ilyen módon pusztán funkciótlan díszletek, s nem leplezhetik az épület konstrukcionális hibáit; játszóteret, játékokat terveztek és viteleztek ki például Zalaegerszegen; térbeli textíliákat szőttek Velemben, hogy némi emberi melegséget lopjanak be a hátborzongatóan rideg belső terekbe stb. Ezek a művek mind el is készültek és a zárókiállításokon a makettekkel és a fotódokumentációkkal együtt tekinthették meg őket a szép számú érdeklődők. (Ilyen szempontból speciális helyzetben van a villányi és a nagyatádi telep, mivel ott egyedi, szabadterben föllállított műalkotások készülnek. Problémát okoz azonban, hogy az adott hely előbb-utóbb túlszűfoltta válik, s a művek egymás elől „szívják el a levegőt”).

Külön kell foglalkoznunk a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep programjával. Kecskeméten idejekorán fölismerték, hogy csak akkor érhető el a haladás, ha az építész a képző- és iparművésszel együtt gondolkozik-dolgozik. A közös munka gyümölcseként számos olyan alkotás is született, amelyek szemmel láthatóan bizonyítják azt, ami az 1977-es képzőművészeti világhét mottója volt, vagyis hogy „a művész a társadalom hasznos tagja”. A tavalyi program például tájékoztató formák, komplexumok (utcanévtáblák) tervezését tűzte ki célul, amelyek érzékletesen segítenek eligazodni az egyforma épülettömbök, utcák, házak kö-

zött. (Hogy ez mennyire aktuális probléma azt egy észak-európai eset is példázza. A hazatérő gyermekek minduntalan idegen lakásokba csöngettek be. Hogy könnyebben hazataláljanak, az utcai bejáraton az édesanyák fényképeit helyezték el!)

Kecskeméten ugyanakkor arra is rájöttek, hogy a képző- és iparművészeknek nem lehet elsődleges föladata az építészektől átvett hibák javíthatása, kendőzése, hanem ha kell, a műveikkel mintegy ellenére dolgozzanak a szerves formákat és tereket mechanikusan sokszorozó nagyipari építészetre. Ez a környezet hosszú távon ugyanis — nem nehéz belátni — mind szellemi, mind pedig fizikai leépüléssel fenyegeti a benne élőket. A zománcművészeti alkotótelep legtudatosabb művészei éppen ezért használják föl a minden korok és helyek népművészetének, magasművészetének nemzetközi motívumkincsét, mert ez a fajta organikus művészet harmonikus viszonyban van a természettel, lévén hogy annak hű tükörképe, s — ami a legfontosabb — kiváltképp az ökológikus formaalkotási mód jellemző rá. S mivel az emberrel egylényegű természet kis és nagy távú változásait egyidejűleg és közvetlenül képes megidézni, nyomon követni, visszaigazolni, mindennapi környezetünk megszervezése, kialakítása szempontjából korántsem lehet közömbös, hogy mit és mennyit tudunk kamatoztatni kimeríthetetlen gazdagságából.

Éppen ezért tűnik megmagyarázhatatlannak, vajon miért marasztalja el ezeket a bátor — igaz, nem minden tekintetben kiérlelt — törekvéseket meg-megújulólag néhány napilapkritikus? Kétségtelen tény, hogy kényelmesebb és látványosabb megoldás, ha az alapvetően rossz építészeti konstrukciókat javítató, díszítő művészi részeredményeket játszuk ki a hosszú távon is értelmesen funkcionáló, társadalmi képletünkben szervesen következő — a múltat, a jelent és a jövőt dialektikus egységben látó és láttató — művészetmodellel szemben. Ez a hozzáállás azonban nemcsak kritikus baki, hanem nagyfokú szűk látókörűségre is vall, amely a szakmai objektivitást és tudást (föltéve, ha van) mellőzve, a személyes indulatokat tolja előtérbe, és végső soron az egész szimpozionmozgalom kárára van. Már csak azért is, mivel az állami mecénatúra jobbára a kritikákból tájékozódik. Nem közömbös tehát, hogy mit sugalmaznak neki.

A nagyközönség szerencsére nemcsak a napilapkritikákból meríti ismereteit. Bizonyítja ezt például az is, hogy Kecskeméten 1976-ban a megyei művelődési központban hat hét alatt ezer ember tekintette meg a telep kiállítását, demonstrálva, hogy az emberekben elemi erővel él a humánus, ökológiailag rendezett környezet utáni

MIÉRT NEM JÁRT PETŐFI SZÉCSÉNYBEN?

Az irodalomtörténetből jól ismerjük Petőfi nógrádi látogatásának eseményeit. Ahogyan azt nagyszerű humorú és maró szatírájú művéből, az Úti jegyzetéből tudjuk, 1845. április 1-én indult felvidéki utazásra. Miskolc, Kassa, Eperjes, Rozsnyó, Rimaszombat útbaejtése után június 1-én érkezett Losoncra. Innen Fülekre kirándult, majd a gácsi várromhoz és a posztgyárhoz ment el. („Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnek tán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, mely a tobák, fricska kedvéért teremtetett.”)

vágy. Hasonlóan sikeres volt az elmúlt évben első ízben megrendezett Salgótarjáni Zománc- és Üvegművészeti Biennálé. (A villányi szoborparkot évente 150—200 ezren látogatják.) Nem kis szakmai és elméleti támogatást kapnak a kecskemétiek továbbá az itt dolgozó szovjet művészekről, a zománcművészet és a népművészet kiváló szovjet művészettörténészeitől. (Itt említjük meg: a Szovjetunióban maga L. I. Brezsnyev mutatott rá, hogy az építészeknek, a képző- és iparművészeknek a jövőben nemcsak feladatuk, hanem kötelességük is az eddigi sivár épületek helyett változatosabb, esztétikus épületek, parkok, játszótérek stb. alkotása. Igen szép példája ennek máris néhány köztársasági lakótelep, városrész, épület.)

Föltöttebb szerencsétlen dolog volna hát, ha a jövő környezetkultúrájának kialakításán munkálkodó szimpozionmozgalmat néhányszor szűk látókörű műkritikus futtatná zátonyra. Erre persze valószínűleg nincs sok esélyük, mert velük szemben az emberléptékű környezetben élni vágyók milliós serege áll. Sokkal nagyobb probléma azonban, hogy az alkotótelepek ma még csupán „edzőpályák”. Igaz, nem akármilyenek. Szó van például arról, hogy az egyes telepeken folyó munkát koordinálják, mégpedig a célból, hogy mondjuk a zománcosok ne csak a Bács-Kiskun-i igényeknek megfelelően tervezzenek, hanem vegyék figyelembe a szimpozionoknak otthont adó többi megyéét is. A Vas megyei Tanács máris följajánlotta e kooperációhoz a segítségét. A másik nagy előnye a szimpozionoknak, hogy a művészeknek nem a helyszínen kell várniuk az ihletre, vagyis nem egy viszonylag rövid idő alatt kell kiötleniük: mit is akarnak voltaképp alkotni, hanem a tervezési időszakban, azaz a pályázatok elkészítésekor.

Mindezek ellenére az utóbbi időben, úgy tűnik, a kezdeti lelkesedés és lendület alábbhagyott. Ezen persze nincs mit csodálkozni. Bármilyen tehetséges fiatalok is verbuválódnak egy-egy csapatba, az állandó edzés még nem pótolhatja a „göllővés” örömet és hasznát. Márpedig ezek a fiatalok „tétmérkőzéseken” is szeretnék megmutatni, mit tudnak. Ez utóbbiakon a Képző- és Iparművészeti Lektorátus „bíráskodik”, vagyis dönt: hol, kitől, milyen alkotás vitelezhető ki. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy egy átgondoltabb, a helyi, valamint az egyéni, a csoport és ösztársadalmi érdekeket jobban mérlegelő, a szűkebben vett szakmai szempontokat is magasabb színvonalon érvényesítő bírálati és munka-elosztó tevékenységre van mindinkább szükség. Olyan „pályára”, amelyen a „göllővés” föltételei nemcsak egy „mérkőzésen”, hanem egy távon is adottak.

Mcnyhárt László

Június 13-án indult Vecseklőn át Somoskőre, majd tovább Salgóra. E kirándulásáról írott sorai, valamint ennek emlékéét őrsi Salgó című verse olyannyira közismertek, hogy itt részleteire felesleges kitérnünk.

Június 14-től június 22-ig Losoncon pihent Steller Antal nevű barátjánál. (A látogatás egyik romantikus eseményét ő maga írta meg A varróleány című versében.) Június 22-én indult Losoncról, Ludányon keresztül („hol a legszebb parasztféjkötőket láttam életemben”) Gyarmatra, itt másnap megtekintette a vásárt, és tovább utazott Rétságon, Vácon át Pestre. (Losoncon még egyszer jár majd, 1847. július 2-án, ugyancsak Stelleréknél.)

Szécsényen tehát mindössze átutazott. Sokat nem láthatott belőle, mert késő délután indultak Losoncra — szekérlőcs törése miatt még vesztegeltek is —, s bizony jócskán besötétedett már, mire Szécsénybe érhettek.

Egy év múlva azonban, Pulszky Ferenc révén igen közeli kapcsolatba került a kis mezővárossal.

Pulszky Ferenc 1814-ben született Eperjesen. A csaknem teljes századot átívelő élete és pályája hű tükörképe is e kor viharosan változó eseményeinek.

Mint felvilágosult szellemű liberális nemes, korán bekapcsolódott az országgyűlési küzdelmekbe. Széles látókörű, nagy műveltségű ifjú volt (nagybátyjával, a híres műgyűjtő Fejérváry Gáborral több ízben járt külföldön), s mind politikai, mind tudományos téren hamar nagy tekintélyt szerzett. 1848-ban a pénzügyminisztériumban Kossuth államtitkáraként, majd Bécsben a király személye körüli miniszter mellett dolgozik. Ősszel pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja lesz. 1848 decemberében távozik az országból, sajnos nem éppen dicsteljes módon. Londonban tűnik fel, toborozza a szabadságharc angol híveit, informálja a közvéleményt a magyar nép hősi harcáról. Haza hosszú ideig nem is tér. 1852-ben in effige halálra ítélik, a hóhér a bitófára szögezi nevét. 1861-ben politikai okokból összekülönbözik Kossuthal, útja elválik az emigrációban élő társaitól. 1866-ban hazatér meglátogatni megbetegedett feleségét, s annak halála után megengedik, hogy végleg itthon maradjon. Még néhányszor indul a képviselőválasztásokon, ezúttal mint következőes Deák-párti, mikor végleg a tudományok szenteli életét.

Mint tudóst polihisztoriként tartották számon, mindenhez értett, ám nagyon kevés maradandót alkotott. Legkedvesebb témája az archeológia volt. Vitán felül sokat köszönhet neki a magyar régészet, még ha egyes megállapításait már túlhaladta az idő. Mint a Nemzeti Múzeum igazgatója (hosszú évtizedeken át) sokat tett a magyar történelmi emlékek megőrzéséért. Írt nyelvészeti, közgazdasági, jogi, történelmi cikkeket, szépirodalmi műveket. Gazdag, tartalmas, helyenként elentmondásos életet élt, s bár nem volt kiemelt eredeti alkotó, méltánytalanság lenne megfeledezni róla.

De hát valójában mi köze van Nógrád megyéhez, Szécsényhez? Pulszky 1846-ban feleségül vette egy gazdag bécsi bankár leányát, Walter Teréziát. Miután hazaköltöztek Magyarországra, úgy döntöttek, megvásárolják a szécsényi birtokot, így mégis közelebb lesznek Pozsonyhoz, az országos politika centrumához.

Szécsényt ekkoriban az eladósodott Forgách Pál bírta, aki kapva kapott a gazdag bevón. Pulszkyék rendbehozták a kastélyt, felújították a messze földön híres parkot, és 1846 szeptemberében beköltöztek a pompás barokk épületbe. 1848-ban, az első népképviselői országgyűlésre a szécsényiek képviselőjükké választották.

Az emigráció idején birtokukat elkobozták, s csak 1864-ben kapták vissza. Utoljára még 1869-ben jelöltette magát Szécsényben képviselőnek, majd fia, Ágoston vette át örökét mind a gazdaságban, mind a képviselőházban.

Visszatérve 1846-ra, elmondhatjuk, hogy Pulszky igen aktív szerepet vállalt a megyei közéletben. Kastélya is hamar népszerű lett. Hangulatos estélyek, baráti beszélgetések váltották egymást majd mindennap. Hazai és külföldi vendégek egyaránt megfordultak nála, s baráti viszonyban állt a megye kiválóságával is, pl. Szontághgá, Lisznyai-ai.

A velük való barátkozás mélyítette el azt a korábban támadt tervét, amiről a Honderűben ezt a hírt olvashatjuk: „Furcsa hírlapi kacsat üsztatnak jelennen a derék collégák, midőn elhítenni akarják szegény fejünkkel, hogy Pulszky Ferenc úr Szécsényben maga számára megvásárolt ősi kastélyában a Forgáchoknak, menhelyet (asylumot) nyitand...” (1) Pontosabban szólva nem is a kastélyban lett volna az a menhely, hanem a parkban levő kerti lakot kívánta Pulszky berendezni, s ebben vendégül látni a tehetséges, ám szegény magyar költőket, hogy nyugodt körülmények között írassák verseiket.

Azt is tudjuk, hogy legelőször Petőfi Sándort szeretné e lakba meghívni, s „ez idylli lakással megkínálni”.

Pulszkynek ez az ötlete még a beköltözés előtt, valószínűleg a birtok felmérése, bejárása során támadhatott. Tény, hogy már 1846 augusztusában tudott dolog volt, legalábbis a rendőrség előtt. Ekkor kelt az a rendőri be-sugójelentés, amelyben Petőfiről írva ezt jegyzik meg: „Különben Pulszky Ferenc oly magasra becsüli ennek a túlságos lángésznek (exorb'tans genie) képességeit, hogy ajánlatot tett neki: foglaljon el két szobát újonnan vásárolt szécsényi (Nógrád megyei) birtokán, és a gondtalan pihenőben költsön nemzeti dalokat.” (2)

A be-sugó jelentésével ellentétben tudjuk, Pulszky ekkor még nem ajánlotta fel a házat (sőt, nem is fogja), de a bejelentés így is nagy vihart kavart. Egyáltalán: miért éppen Petőfi volt az első jelölt, s mi lehetett a felháborodás oka?

Pulszky Ferenc emlékirataiból tudjuk, hogy feleségének a kastélyban egy-egy csendesebb estén fordítgatott Petőfi költeményeiből, s fiatal neje „meg volt hatva a költő közvetlensége által, s tüstént felismerte benne a lángészt”. (3)

Pulszky viszont már jóval korábban felismerte Petőfiben a zsenit, nem hiába volt korának egyik legélesebb szemű, minden újdonságra felfigyelő közéleti személyisége. E mellett volt azonban néhány kevésbé szimpatikus tulajdonsága is: meglehetősen hiú, a külsőségekre, a közvélemény hangjára sokat adó emberként ismerték. Valószínű, hogy tetszelgett önmagának a gondolattal: az agyondicsért és a sárba pocskondiázott, ám mindenképpen az érdeklődés középpontjában álló ifjú költő az ő vendégszeretetét élvezte majd, s az ő busás bőkezűsége jóvoltából szebbnél szebb dalokkal öregbiti a magyar költészet hírnevét. (S a hálás utókor természetesen nem felejtí el, hogy mindezt neki, Pulszky Ferencnek köszönheti!)

Egy év múlva, 1847-ben megjelentet Pulszky egy bírálatot Petőfiről, amely kritika szerinte „szigorú, de barátságos” volt (állítólag ezt maga Petőfi ismerte el, pedig nála kritikusabb-érzékenyebb költő nemigen volt még a magyar irodalomban!).

Ez a bírálat — alighanem őzri a hamarosan tárgyalandó konfliktus hatását — hosszú évtizedekre meghatározta a Petőfi-képet. Dicséri, tömjénezzi Petőfi költészetében mindazt, ami népi. („Petőfi múzsája a magyar köznépregében élő királyleány, mely mind mellett, hogy haja arany, könyűje gyöngy s mosolya rózsabimbó, mégis meztláb megyen le a patakra, hogy kedvesének ruháját mossa, s piros csizmát ölt vasárnap, midőn templomba készül; egyébiránt hátköznap reggeltől napestig mindig danol.”) (4) Ugyanakkor viszont elvet mindent, ami politika, ami forradalmi, ami összeegyeztethetetlen a Pulszky és nagyon sokan mások által magasra értékelt politika-

mentes költészettel. (Azt írja Petőfiről, hogy a hazáról és a magyarságról fogalma sincs, mert a világszabadságról ír verseiben!) Egyetérthetünk hát Fenyő Istvánnal, aki Pulszky bírálatáról megjegyzi, hogy a Petőfi-képmás eltorzítása, az egyéniség meghamisítása ebben az esszében vette kezdetét. (5)

A hír tehát elterjedt, mire törekszik a szécsényi várúr. Vahot Imre felső-magyarországi utazásra indult, s élményeiről a Pesti Divatlapban számolt be. A végig szatirikus, gúnyos hangú beszámolóban (egyike a Heinét utánzóknak) Szécsény is szerepel egy-két sorban. Túl azon, amit már eddig is írtunk, Vahot még megjegyzi: „De íme, megjött a jobb kor s egy férfiú, kinek hercegi, grófi cím ugyan nem büszkélkedik családi törzsfáján, a magyar irodalom és művészet iránti nemes vonalomból, baráti segédkezet át az elhagyott magyar költőknek és alkalmat nyújt nekik arra, hogy az élelemkeresés gondjai nélkül énekelhessék a szabadságot és szívők szerelmét!” (6)

A Honderűben megjelent cikk — amelyet korábban idéztünk — meglehetősen kemény hangon, mellőzve a Vahot-féle ironiát, utasítja el a Pulszky-féle jótékonykodást. Szegény magyar írók már idejutottak volna, hogy a „pénzaristocrazia leggyöngébb árnyéklatá” pártfogolja őket?

Egy biztos: hogy Petőfi nem fogadta el a felajánlott lehetőséget. Ha ugyan ez a felajánlás elhangzott egyáltalán. Mindenesetre tudott Pulszky szándékáról, s bízott abban, hogy az új irodalmi mecénás jóakarata szármíthat, s erőt véve közismert büszkeségén, kéréssel fordult hozzá. Valószínű, hogy 1846 decemberében szövögte magában újra régi vágyát, külföldre akart utazni. Ehhez szeretett volna Pulszkytól kölcsönt kérni, s megadja majdan, amikor összegyűjtött művei megjelennek.

Pulszky még nem választott letele, amikor Pesten a Vadászskürt vendéglőben találkoztak. Petőfi barátaival, Degré Alajossal, Lisznyai Kálmánnal volt ott, míg Pulszky más urakkal ebédelt. Ebéd után átült Petőfiéi asztalához, nagy hangon, sokáig beszélt készülő új történelmi regényéről, majd hirtelen a költőhöz fordulva, amúgy mellékesen megjegyzte: „Kedves barátom! leveledre személyesen akartam megadni a választ. Nagyon sajnálom, de sok károm volt a gazdaságban, s most a szécsényi jóságom annyi befektetésre kellett költekezniem, hogy egészen ki vagyok merítve. Kívánságodat ez alkalommal sehogy se teljesíthetem...” (7)

Hát körülbelül csak eddig tartott a nagylelkűség. Amikor az ígéretet kellett volna valóra váltani, rögtön meghátrált, s a hagyományos kibúvóval élt. Tudjuk, hogy ennek a kijelentésnek egyébként nem volt semmi alapja. Igaz, sokat költöttek a kastély rendbehozatalára, a gazdaság beindítására, de mindig rendelkezett annyi jövedelemmel, hogy fölösen fedezni tudta volna — még kölcsön formájában is — Petőfi utazási költségét. (8)

Petőfi a visszautasításra nem szólt semmit, csak elmosolyodott, jegyezték fel barátai. Később aztán sokkal élesebben, a maga hirtelen módján felcsattanva mondta ki véleményét Pulszky tervéről: „Hallottatok ilyet valaha!” Ápolóintézet költőcsemeték számára! Kinek van kedve fölcsapni? Mindegyiknek lesz külön czellája, hol ódákat írhatunk Maecenas házigazdánk tiszteletére. Nos, kinek kell a költő-prófunt?”

Így hát végérvényesen szakított Petőfi Pulszkyval és hamvába holt tervével. Nem fogadta el a „költő-prófuntot” (de más se nagyon, mert ezután Pulszky igen hallgatott a felajánlott kerti lakról), és így Szécsény szegényebb lett egy Petőfi-látogatással.

Jegyzetek: 1. Honderű. 1846. 18. sz. 319. p.; 2. Hatvany Lajos: Így élt Petőfi. 1. k. 860. p.; 3. Pulszky: Életem és korom. 1. k. 260. p.; 4. Pulszky: I. m. 266. p.; 5. Fenyő: Haza és tudomány. 301. p.; 6. Vahot Imre: Utí élmények és csalánok. Pesti Divatlap. 41. sz. 807-810. p.; 7. Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. 1. k. Bp. 1883. 137. p.; 8. Erre vonatkozó gazdasági számítások, iratok: OSZK Oct. Germ. 286.; 9. Bercecz Károly: A régi „Fiatal Magyarország”. Bp. 1898. 13-14. p.

Praznovszky Mihály

